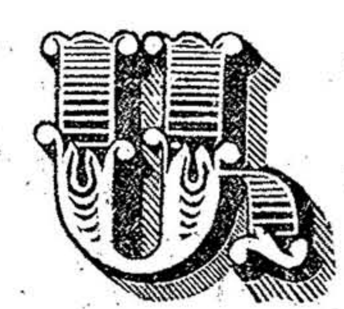
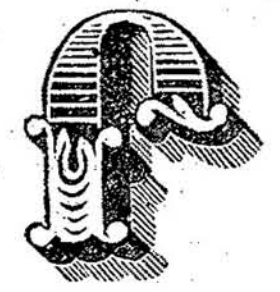
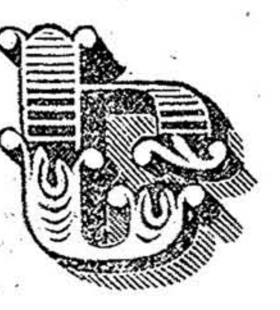
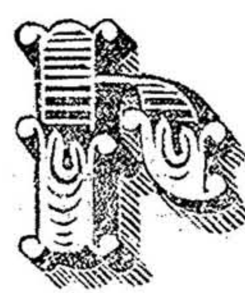
ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԷՄ

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

		Տարեկան	Վեցամսեայ
ԵԳԻՊՏՈՍ	Ղ. Ո.	80	40
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ	Ֆր.	20	10

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԵԱՆ

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ՝ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՀԵՐՈՒ ՕՐԳԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ՇԱԲԱԹԸ ԵՐԵՔ ԱՆԳԱՄ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ
Շարա Ապու Տարտար, Թիւ 16
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ

ՀԱՍՑԷ
Journal AREV
B. P. № 600
Alexandrie, EGYPTE

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ՝ ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ՈՒԺԸ ԵՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

Այս պատերազմին մէջ ամէնէն շատ յեղյեղուած երկու բառերն են Ուժ և Իրաւունք։ Կռուող կողմերէն մէկը, այն որ Գերման ամենազօր ժականին տակ կը յարձակի, կ'աւերէ ու կը տիրէ, ինքն իր բերնով կը յայտարարէ ըլլալ ախոյեանը Ուժին, անոր ամէն երեւոյթներով, մինչ միւս կողմը՝ Դաշնակիցներն, ինչպէս կ'անուանուին, կը ներկայանայ իբրեւ Իրաւունքին պաշտպանը, Իրաւո՛ւնք իր և ուրիշներու, տկարներո՛ւ ալ, իրենց անկախ ու ազատ կեանքը ապրելու, Իրաւո՛ւնք Արդարութեան վրայ հիմնուած և միջազգային օրէնքներու ու դաշնագիրներու միջոցաւ նախագծուած։ Եւ ահա Ուժն ու Իրաւունքը դէմ դիմաց կանգնած, թէպէտ հաւսկ ամօթխածութեամբ մը, Ուժը վերջնապէս ինքզինք հրաժարած չի նկատեր Իրաւունքին աջակցութենէն, և Իրաւունքն ալ՝ վերջին իմաստութեամբ մը, չի հրաժարիր Ուժին պաշտպանութեանը դիմելէ...։

Տարակոյս չկայ թէ Ուժին վարդապետութիւնը աւելի հին է քան Իրաւունքի վարդապետութիւնը, հին է մարդուն գոյութեանը չափ և անկէ ալ աւելի, տիեզերքի՛ն չափ հին։ Նախնական, անվերածելի պայմանն է ան ամէն գոյութեան։ Եղած է ատեններ ուր մարդիկ կամ ազգեր զայն մոռցած են կարծես, անոր չեն տուած պէտք եղած կարեւորութիւնը, իրենց մէջ ուրիշ կարողութիւններ մշակած են նախապատուաբար... և ատոր հետեւանօք՝ տուժած են անխուսափելիօրէն...։

Բայց, տարակոյս չկայ նոյնպէս, թէ քանի մարդկութիւնը յառաջդիմած կամ յառաջդիմել կարծած է, տարբեր բառով քաղաքակրթուած է—որ յաճախ ուրիշ բան չէ բայց եթէ իր կարողութեանց ու գործունէութեան բազմաճիւղը միայն— այնքա՛ն ուզած է Ուժին դէմ կամ անոր քովն ի վեր՝ բարձրացնել Իրաւունքի անունով վարդապետութիւն մը, իբրեւ երաշխիք մը խաղաղութեան՝ որպէսզի կարենայ խաղաղութեան մէջ զարգացնել իր հետզհետէ աւելի ընդարձակուող, աւելի յարատեւ ու ինքնամփոփ աշխատութիւն պահանջող մասնագիտական գործունէութիւնը։ Որոշ ատեններ, զօրաւորները նո՛յնքան պէտք ունենալնուն համար խաղաղութեան որքան տկարները, ընդունած են Իրաւունքի սահմանագծումներն, ու ատեն մը, այնչափ ատեն որ զայն իրենց համար շահաւոր կը նկատէին, շարժած են անոր սահմաններուն մէջ, միշտ ալ միտքերնին դրած սակայն զայն խորտակելով անկէ դուրս ելլելու՝ առաջին առթիւ որ ան սկսէր զիրենք նեղել, այսինքն երբ զէնքով, կամ ազդեցութեամբ և կամ հարստութեամբ՝ իրենց հաւասարել կամ իրենցմէ անցնիլ ուզէր մրցակից մը։ Իրաւունքը, այդ պարագային, ամբողջովին սուրին ծայրը կ'անցնի, յարձակող ու պաշտպանող երկու կողմի սուրերուն ծայրը, ու ի վերջոյ կը մնայ յաղթողին կողմը, նո՛ր Իրաւունքը կազմելու համար...։

Իրաւունքին վրայ Ուժին մէկ մեծ առաւելութիւնն այն է, որ վերջինը չափազանց պարզ է, մինչ առաջինը չափազանց մանուածապատ։ Անկէ զատ՝ Ուժին օրէնքը բացարձակ է և Իրաւունքինը՝ յարաբերական. մին անփոփոխ, միւսը՝ փոփոխելի. մին աստուածային ու տիեզերական, միւսը՝ մարդկային և միա՛յն մարդկային։ Իրենց կռւին ալ, ուրեմն, մեզի պարզապէս ծիծաղելի պէտք երեւնար՝ իրենց բնութեանց յատկանիշներն այս կերպով ճանչնալէ ետք՝ եթէ երկուքն ալ իրարմէ մէյմէկ բան փոխ չառնէին, եթէ Իրաւունքը Ուժով չի զինուէր և Ուժը Իրաւունքով չի զրահուէր...։

Այն պարագան թէ Ուժն ալ, հիմա, իր ամենէն բիրտ արտայայտութեանց մէջ անգամ, կը յաւակնի մաս մը Իրաւունք ունենալ իր կողմը, կը յայտնէ թէ Իրաւունքն ալ տեղ մը կը գրաւէ և իր կարգին սկսած է ուժ մը ըլլալ մարդկութեան մէջ։ Բայց որքա՜ն տկար, անդարմանելիօրէն տկար ուժ մը...։ Անոնք որ չափազանց կը վստահին, Ուժէն աւելի իրեն կը վստահին, և Իրաւունք ունենալնուն համար քիչ Ուժ կը մթերեն՝ կը կործանին անպատճառ, և չէ տեսնուած տակաւին ազգ մը զոր Իրաւունքը փրկած, տեւական կերպով փրկած ըլլայ...։

Դիտեցէ՛ք որ այս պատերազմէն առաջ արդէն, Գերմանիան հայրենիքն էր Ուժի վարդապետութեան. ոչ թէ մէկ քանի տարիէ, այլ մէկ քանի տասնեակ տարիներէ ի վեր իր մեծագոյն խորհողներն, ամէն ծուռ կամ շիտակ ճամբաներով, այդ ճշմարտութեան հասած և զայն ապացուցած ու փառաբանած էին անվրէպ։

Ուրեմն, պէտք ըսել, քանի որ ազգերուն մէջ մեծեր կան ու պզտիկներ, զօրաւորներ ու տկարներ, վերջինները դատապարտուա՛ծ են միշտ կորսուելու, կոխոտուելու և կլլուելու առաջիններէն, ինչպէս պզտիկ ձուկերը մեծերէն. — բարեբախտաբար ո՛չ։

Ո՛չ որովհետեւ ինչ որ մեզի պզտիկ ու տկար կ'երեւայ յաճախ, այդպէս չէ միշտ։ Ո՛չ որովհետեւ մեծութիւնն ու զօրութիւնը միայն թիւի և միայն զէնքի մէջ չեն կայանար։ Ո՛չ որովհետեւ Ուժին արտայայտութիւնները այլազան են և յաճախ կը պատահի որ ազգ մը, թիւով տկար՝ բայց մեծ է սրտով, մեծ է քաջութեամբ, խելքով, բարոյական կամ ֆիզիքական կորովով, մեծ՝ նիւթական հարստութեամբ կամ անցեալի մտաւորական գանձերով։ Ասոնցմէ մին կամ մէկ քանին իր ուժը կը կազմեն, իր ապահովութիւնն են գոնէ ատենուան մը համար, մինչեւ որ անոնց շնորհիւ կարենայ իրեն սպառնացող վտանգներն հեռացնել և քիչ առ քիչ կարենայ իրեն պակսող միւս Ուժն ալ մթերել։

Վերադառնալով այս պատերազմին, բարեբախտաբար ոչ մէկը այն ազգերէն որ յանուն Իրաւունքին կը մաքառին, միմիայն անո՛ր վստահելով յաղթել կը յուսան։ Քիչ մը ուշ թէպէտ, բայց առաջին վայրկեանին ցնցումէն ետք, արդէն փութացին «Ուժին դէմ Ուժ»ի միակ ու ճիշդ սկզբունքին պահանջումները գոհացնելու, — անշուշտ նոյնատեսակ ուժ, որովհետեւ ուժերու շղթայազերծման պահուն՝ երկաթը երկաթին, կուրծքը կուրծքին և միտքը միտքին դէմ միայն կրնան բաղխուիլ, իրենց գերակշռութիւնը՝ որ Յաղթանակն է, ապահովելու համար։

Այս պատերազմէն առաջ, դարձեալ, պզտիկ ու տկար ազգ մը՝ մենք, ամէն ուժէ զուրկ չէինք։ Վերը յիշատակուած բոլոր միւս ուժերը, որոշ չափերով, ունէինք և կրնայինք աւելին ունենալ անոնցմէ, եթէ խաղաղութեան ատեն անոնց ճիշդ արժէքները ճանչցած ըլլայինք և ի նպաստ մէկին՝ միւսները արհամարհած ու ոտնակոխած չըլլայինք...։ Ասիկա երէկն է սակայն և այս տրտունջը ոեւէ օգուտ չունի այսօրուան համար։ Ինչ որ կարեւոր և անհրաժեշտ է գիտնալ այսօր, սա՛ ճշմարտութիւնն է թէ միայն մեր Իրաւունքին շնորհիւ չէ՛ որ կրնանք յոյսեր դնել վաղուան վրայ, այլ և մեր Ուժին շնորհիւ, և մեր Ուժն ալ՝ կրնայ բաղկանալ բոլոր անոնցմէ—սրտի, մտքի, ֆիզիքական ու բարոյական կորովի, հարստութեան և աշխատութեան ուժերէն—որոնք պզտիկներուն և տկարներուն թէ՛ Ուժն և թէ ապրելու Իրաւունքը կը կազմեն...։

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ԻՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ՄԵՐ ՄԵՌԵԼՆԵՐԸ

Պատերազմէն ի վեր մեռելոց երկրորդ տօնն է զոր ֆրանսական ազգը կատարեց անցեալ օր։ Այս առթիւ Ֆրանսայի թերթերուն մէջ հրատարակուած գրութիւններէն կը քաղենք մեծ մատենագիր մը՝ Անաթօլ Ֆրանսի՝ ձօնին հետեւեալ վերջաբանը որ ամէն զոհաբերող ազգերու և մեզի ալ կը պատշաճի այսօր։

«Մտիկ ընենք անոնց... Ականջ տանք. կը խօսին։ Խոնարհինք քարտէզին խառնշտկած այս հողին վրայ ուր անոնցմէ շատերը կը քնանան իրենց արիւնաշաղ զգեստներովը.... Ծունգի գանք, գերեզմանատան մէջ, ծաղկազարդ դամբաններուն շուրջն անոնց որոնք վերադարձան իրենց սիրական երկիրը... և հոն, լսենք այն աննշմարելի և հզօր շունչը զոր իրենց ձայնը կը խառնէ, գիշեր ատեն, հովին շշունջին և ինկող տերեւներուն սօսափիւնին։ Ջանանք հասկնալ իրենց սրբազան խօսքը։

«Անոնք կ'ըսեն.

«—Եղբայրնե՛ր, ապրեցէ՛ք, կռուեցէ՛ք, լրացուցէ՛ք մեր գործը. բերէ՛ք յաղթանակն ու խաղաղութիւնը մեր մխիթարուած ուրուներուն։ Հալածեցէ՛ք թշնամին որ արդէն ընկրկեցաւ մեր առջեւ։ Ազատեցէ՛ք Ֆրանսան, լուծեցէ՛ք վրէժը բռնաբարուած իրաւունքին, արդարութեան և մարդկայնութեան, և սա բերէք ձեր արօրները մեր արիւնովը թափանցուած դաշտերուն մէջ։»

«Այսպէս կը խօսին մեր մեռելները.... Եւ անոնք կ'ըսեն նորէն.

«—Ֆրանսացի՛ք, սիրեցէ՛ք զիրար եղբայրական սիրով մը, և թշնամիին դէմ աւելի զօրաւոր ըլլալու համար, միացուցէ՛ք ձեր ուժերը, ձեր ինչքերը, ձեր մտածումները։ Թո՛ղ ձեր մէջէն ամենէն մեծերն ու ամենէն հզօրները տկարներուն ծառաներն ըլլան։ Մի՛ սակարկէք ձեր հարստութիւնն ու ձեր արիւնը հայրենիքին։ Ամէնքդ հաւասար եղէք բարեկամեցողութեան, պարզութեան և առ հանրային գործը զոհողութեան մէջ։ Ասիկա կը պարտիք ձեր մեռելներուն։

«Դուք կը պարտիք մեզի, մեր օրինակին վրայ, ձեր անձերուն զոհաբերումովը ապահովել յաղթանակը դատերու ամենէն նուիրականին։ Ֆրանսացի՛ք. մեզի հանդէպ ձեր պարտքը վճարելու համար պէտք է յաղթէք. և պէտք է դեռ աւելին ընէք. պէտք է ինքզինքնիդ արժանի ընէք յաղթելու։»

«Այսպէս մեր մեռելները մեզի կը հրամայեն կռուիլ և վճռաբար քալել, երկաթի մրրիկին մէջէն, դէպի խաղաղութիւնը՝ որ իր բանակալներուն սպառնալիքներէն ազատագրուած Եւրոպային վրայ պիտի յառնէ որպէս արշալոյս մը ճաճանչաւոր, և պիտի տեսնէ վերածնիլը, տկար ու երկչոտ տակաւին, Արդարութեան ու Բարութեան՝ զորս խեղդած էր Գերմանիոյ ոճիրը։

«Ահաւասիկ ի՛նչ կը ներշնչեն մեր մեռելները Ֆրանսացիի մը զոր խզումն ի մնոտեաց և յառաջացումն ի յամս կը մօտեցնեն իրենց։»

ԱՆԱԹՕԼ ՖՐԱՆՍ

ՖՐԱՆՍԱ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆ
ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱՐ

Մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան դաշնակցութիւնը եւ Ֆրանքօ-հայկական զոմիթէները՝ Միացեալ-Նահանգաց նախագահ Մր. Ուիլսընին ուղղած են հետեւեալ բաց-նամակը.

Պարոն Նախագահ,

Մարդկային և քաղաքացիական իրաւանց դաշնակցութիւնը և Ֆրանքօ-Հայկական զոմիթէները կոչում կ'ընեն ամերիկեան ազգին և իր կառավարութեան՝ Թուրքիոյ մէջ հայ ազգին մնացած մասին փրկութեանը համար։

Ամբողջ չորս դարեր՝ Ֆրանսա, հաւատարիմ բարեկամ Թուրք կայսրութեան, իր բարեացակամ միջնորդութիւնը ընդունել տուաւ՝ սուլթան-խալիֆային և քրիստոնեայ հասարակութեանց փոխադարձ յարաբերութիւններուն մէջ քիչ մը արդարութիւն պահպանելու համար, և՝ Բ. Դրան համաձայնութեամբը և նոյն իսկ խնդրանքովը՝ այս «ֆրանսական թեւարկութիւնը» ի հանդէս եկաւ ո՛չ միայն յօգուտ օսմանեան քրիստոնեայ ազգութիւններէն ոմանց, այլ և առհասարակ բոլոր քրիստոնեայ, հրեայ և նոյն իսկ մահմեդական ազգաբնակութեանց՝ որոնք Կ. Պոլսոյ կառավարութեան մօտ պաշտպանի մը պէտք ունէին, և Ֆրանսա, որքան հնար էր, այս թեւարկութիւնը ի գործ դրաւ ազգաբնակութիւններուն և իրենց տիրոջը հաւասարապէս օգտակար եղանակաւ մը։

Հայաբնակ նահանգներուն մէջ՝ ամերիկեան առաքելութիւնները մեզի՝ Ֆրանսացիներուս հետ մրցակից հանդիսացան հիմնարկութեանը մէջ բարեսիրական և կրթական հաստատութեանց, որոնք յիսուն տարիէ ի վեր սատարեցին այս դժբաղդ ժողովուրդին վերածնութեանը, ու մեր հասարակաց քաղաքակրթութեան աշակերտեցին զայն։ Ձեր միսիոնարները, Պարո՛ն Նախագահ, նախապէս Անգլիոյ, և յետոյ ամերիկեան կառավարութեան պաշտպանութեան ներքեւ՝ այնտեղ մարդասիրական սխրալի գործեր կատարեցին, և Հայ ազգը կըրցաւ հաւատալ թէ այլեւս երեք պաշտպաններ ունէր որոնց պիտի կրնար դիմել իր նեղ օրերուն մէջ, Միացեալ Նահանգները, Անգլիան և Ֆրանսան։

Ա՛յնքան ատեն որ ազատական ազգերուն ազդեցութիւնը գերակշիռ գրանուեցաւ Կ. Պոլսոյ խորհուրդներուն մէջ՝ Ամերիկացի և Ֆրանսացի մշակներուն ջանքերը բարեացակամութեանը հանդիպեցան Թրքական իշխանութիւններուն՝ որոնք իրենց աչքով կը տեսնէին այս ջանքերուն բարերար արդիւնքները՝ ամբողջ կայսրութեան բարգաւաճման տեսակէտով։ Բ. Դուռը հաճութեամբ կը նկատէր ձեր և մեր վարժարաններուն աշակերտող Հայերը՝ իբրեւ «հաւատարիմ ազգ»ը՝ որուն կը վստահէր Սուլթանը իր քաղաքային վարչութեան ամենէն բարձր և ամենէն կարեւոր պաշտօնները։

Բայց այն օրէն երբ Սուլթան Ապտիւլ-Համիտ և իր յաջորդը շրջապատողներուն միտքին մէջ գերակշռեց գերմանական ազդեցութիւնը, Հայերը հալածուեցան, մարտիրոսացան ու կոտորուեցան հարիւր հազարաւորներով, և Ամերիկան՝ այս վայրագութիւններէն ճողոպրող խուռներամ փախստականներու իր մէջ ապաստանիլը տեսաւ։ 1896ի և 1909ի կոտորածներէն վերջ, որոնք կատարուեցան Սուլթանին հրամանովը, հիմա ալ Երիտասարդ-Թուրքերն են որ ձեռնարկած են հայ ցեղին սիստեմաթիկ բնաջնջումին և այս բնաջնջումը կը հետապնդեն այն բոլոր նահանգներուն մէջ ուր Պաղտատի երկաթուղին պիտի հաստատէ օր մը գերման գաղութներ։ Ձեր դեսպանը, Պարո՛ն Նախագահ, և ձեր հիւպատոսները, ամբողջ աշխարհին մատնանիշ ըրին իրենց աչքին առջեւ կատարուող այս ձեռնարկը. անո՛նց շնորհիւ է որ՝ հաւաստի կերպով գիտենք թէ՝ վեց ամսէ ի վեր՝ երեք հարիւր հազարէ աւելի Հայեր ինկած են զինուորներու և մոլեգնած ժողովուրդներու հարուածներուն տակ։

«ԱՐԵՒ» ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

«Արեւ»ի հրատարակութենէն ի վեր վեց ամիս անցած ըլլալով, կը յայտնենք Ամերիկայի մեր բաժանորդներէն անոնց որ տակաւին չեն վճարած՝ թէ յառաջիկայ թիւէն սկսեալ կը դադրեցնենք իրենց թերթերուն ուղարկումը։ Անոնք որ կը փափաքին շարունակել՝ թող հաճին դիմել «Ազգ»ին։ Նոյնպէս դադրեցնել ուզողներէն կը խնդրենք որ Ա. վեցամսեակին բաժնեգինները հաճին «Ազգ»ին վճարել։

Ֆրանսան այսօր անկարող կը գտնուի այս եղեռնագործութեան հանդէպ, որ Թուրք կայսրութեան համար իսկ անդարմանելի չարիք մըն է։ Բայց մենք կը հաւատանք թէ ձեր բերնէն խօսք մը մտածել պիտի տար, և թերևս պիտի կասեցնէր իսկ Կ. Պոլսոյ և Պերլինի դաւադիրները։ Ձեր կառավարութիւնը, Պարո՛ն Նախագահ, միջոցն ունի՝ իր Կ. Պոլսոյ դեսպանին միջոցաւ իմանալու բոլոր ճշմարտութիւնը և զայն իմացնելու բոլոր աշխարհին։ Ձեր ազգը, որ Հայերուն բարերարը և պաշտպանողն եղած է, մեզի՝ Ֆրանսացիներուս և Անգլիացիներուս չափ պատասխանատու է դէպի իր աշակերտները, որոնք հետեւեցան իր դասերուն, իրենց վստահութիւնը դրին իր վրայ և ջանացին եղան իրեն նման քաղաքակիրթ և յառաջադէմ մարդեր ըլլալու։ Անիկա Պատմութեան առջեւ մասամբ պատասխանատու պիտի ըլլայ այս եղեռնագործութեան, եթէ անոր ընթացքը կասեցնելու համար բան մը ըրած չըլլայ։

ՎԻԿԹՈՐ ՊԷՐԱՐ
Պատգամաւոր Ֆրանսօ-հայկական կօմիտէին, Տնօրէն «Պռօ-Արմէնիա»յի
Ֆ. ՊԻԻՍՕ՛Ն
Նախագահ մարդկ. եւ քաղաքց. իրաւանց պաշտպանութ. դաշնակցութեան

ԱՂԷՏԻ ԵՒ ՏԱՌԱՊԱՆՔԻ ԱՇԽԱՐՀԻՑ

(Այց թիւրքահայ փախստականներին)

X

Եթէ մեր հարեւանները կամ հեռաւոր օտարները հարցնեն, թէ ինչպէ՞ս է որ մենք հայերս անկարող ու ապիկար գտնուեցինք Կովկասում ապաստան գտած թիւրքահայ փախստականների մօտ ֆիզիքական կեանքը փրկել և մասսայաբար հացութեամբ գերեզման իջան տասնեակ հազարաւորներ, մենք միայն մի պատասխան կարող ենք տալ, այն սովորական չարլօն պատասխանը որ տալիս ենք մենք ամէն անգամ, երբ մեզ հարցնում են թէ ինչո՞ւ չեն առաջդիմում հայ մտաւոր կուլտուրայի գործօնները, թէ ինչո՞ւ կաղում, ետ են մնում հայ ազգային-հասարակական սեփականութիւններն ու ստացուածքները։ Որովհետև մեր իրականութեան տիրող դասակարգը՝ նիւթական կուլտուրայի տէրն ու խնամակալը —հայ բուրժուազիան— անփոյթ ու անտարբեր է դէպի իր ազգային կեանքի երեւոյթներն ու եղելութիւնները։

Այդպիսի պատասխանով մենք հայերս ձգում ենք սովորաբար հասարակական պատասխանատուութեան ամենածանր բեռը տիրապետող դասակարգի վըրա։ Եւ այդ պատասխանն ունի իր լիուլի արժէքը նաև ներկայ դէպքում։

Մենք շատ էլ պահանջկոտ չենք։ Եթէ Թիֆլիսում և Բաքւում կենտրոնացած հայ կապիտալիստները չապալէին գեռ գաղթականական հոսանքի սկզբում նիւթական, բժշկական եւ տեխնիկական բոլոր պահանջվող պարագաներով զօտեպնդված մի ստուար յանձնախումբ ուղարկել փախստականների կենտրոնական բանակատեղին՝ Էջմիածնի րայօնը, շատ բան կը փրկէին։ Այդ յանձնախմբի ամենագլխաւոր, եթէ ուզում էք՝ միակ փրկարար միսիան պիտի լինէր հետեւեալը. պատել փախստականներին վանքի պատերի նեղ, հնչված միջավայրի բացօդեայ կենցաղից և կառուցանելով վրաններ ու բարակներ Վաղարշապատի բաց, ընդարձակ շրջակայքում՝ տեղաւորել նրանց այնտեղ։ Դրանով կարելի էր ապահովել փախստականների ֆիզիքական կեանքը ոչ միայն բնութեան արհաւիրքների դաժանակներով «կապրիզների» դէմ, այլ և հեռացնելով նրանց վարակված ջրերի վայրից՝ հնարաւոր կը լինէր նաև բաւարար թւով խոշոր կաթսաներ դնել նըրանց տրամադրութեան տակ և կազմակերպել Էջմիածնի քանքանից առատօրէն ջուր կրելու, եփելու և մատակարարելու գործը։

Դա, իրաւ, խոշոր ծառայութիւն կը լինէր. ոչ միայն առողջներին զերծ պահել վարակումների վտանգից, այլև տըկարների, գոնէ թեթև հիւանդների կեանքը փրկել։ Մինչդեռ իրանց ներկայ կացութեամբ սրահներում փախստականներից ոչ միայն ծանր ու թեթև հիւանդներն են յօդորդական կարգով և անդադար կերպով մահվան ճամբան բռնում, այլ և առողջներն են վարակվում և նոյն ողբերգութեան մատնվում։

Բայց Թիֆլիսի և Բագուի մեր երեւելիները զլացան այդ գերազանց արժէքաւոր ծառայութիւնը կատարելու։ Նըրանք փոխադրեցին միայն Կաթողիկոսի անունով իրանց «բարեգործական բուրլինները» և դրանով փակեցին ամէն մի հետաքրքրութիւն ու մասնակցութիւն։ Մինչդեռ էական այդ գումարները չէին և եթէ միլիօններ էլ տեղային Էջմիածին, միեւնոյն է, գրութիւնը պիտի մընար նոյնը։ Կրկնում ենք՝ կարիքը գըրամի մէջ չէ, այլ գործի տեխնիքական կազմակերպութեան մէջ։ Էջմիածնի միաբաններին՝ իրանց կոչումից ու ձեռնհասութիւնից միանգամայն վեր գործ է յանձնարարել։ Էականն այն է, որ գործի գլուխ պիտի կանգնէին պրակտիկ և տեխնիկ ոյժեր, փորձված, հմուտ կազմակերպիչներ, որպէսզի կարողանային ծաւալել ժողովրդական խոշոր մասսաներ տեղաւորելու, կերակրելու և խնամելու հարկաւոր աշխատանքը։

Կովկասի հայ բուրժուազիան կեանքի չը կոչեց իր պրոֆէսիոնալ ինտելիգենցիայից մի այդպիսի կարող, ձեռնհաս մարմին։ Նա չը խրախուսեց և օրինակ չը վերցրեց գոնէ իր մոսկվաբնակ կոլլեգաներից, որի ձեռնարկը արժանի է ամէն մի գովքի ու յարգանքի։ Իր քթի տակ մասսայօրէն մահացող դժբաղդ զոհերի համար չարեց նա նոյն իսկ այն, ինչ արեց երկու տարի առաջ Բերլինի հրէական համայնքը հեռաւոր անկիւնում տուժող իր ցեղակիցների համար(*)։

Էլ աւելի չափաւոր ու զիջող լինենք մեր պահանջների մէջ։

Կովկասահայ բուրժուազիան ապիկար գտնուեց իր յատուկ միջոցներով, գործող ընկերութիւններից անկախ, գոնէ հիմնել 200—300 որբերի համար մի ապաստարան՝ նրանց սնելու, խնամելու և կրթութիւն տալու նպատակով։ Չը գտնուեց գոնէ մէկը հայ միլիօնատէր կապիտալիստներից, որ բարոյական ժեստ ցոյց տար և կեանքի կոչէր քաղցից մեռնող դժբաղդ փախստականների համար մի ճաշարան։ Եւ այն, ինչ կարող էր հեշտութեամբ անել հայ կղերը, ինչ պարտաւոր էր անել հայ Թեմի առաջնորդը, այսօր անում է մեր աչքի առաջ հայ գրական-հասարակական իդէալիստ գործիչը իր համեստ ձեռնարկով (տես Տ. Նազարեանի ճաշարանը)։

Սա կոյր պատահականութիւն չէ, այլ ամենաբնորոշ փաստերից մէկը մեր հասարակական իրականութեան մէջ։ Առաջին անգամը չէ, որ մամոնայի երկրպագուն՝ իբրև դրամական ոյժի ներկայացուցիչ, և Աւետարանի աշակերտը՝ իբրև սրբագործված մօրալի ներկայացուցիչ, հանգիստ ու անխռով բազմած փափուկ բարձի վրայ՝ ջերմ համերաշխութեամբ փայլում են իրանց հասարակական անտարբերութեան մէջ, թէկուզ ժողովրդական անօրինակ աղէտների հանդէպ։ Եւ միայն հայ անձնուէր կուլտուրտրէգերն է, որ լարելով իր ուժերի մաքսիմումը, յանուն հանրական բարիքի, մաքառում է ամենատեսակ խոչընդոտների դէմ։

Եղան մեր մէջ պարզամիտ հրապարակախօսներ, որոնք փախստականների խնդրում սպասելով հայ բուրժուազիայից չունեցած բարեմասնութիւններ՝ յուսախաբվեցին և բարոյական ամենակարգի մակդիրներով խարազանեցին նրան։ Բայց քի՞չ կան հէնց դրանց շարքում այնպիսիները, որոնք տրամագծօրէն փոխում են իրանց ֆրօնտը դէպի բուրժուազիան մի այլ մօմէնտի, երբ նրա առաջ ծառանում է չհագործվող կատեգորիան՝ իր կենսական պահանջներով։ Այդպիսի դէպքերում իդէօլօգիական հաւատարմատարութիւնը հասցվում է մինչեւ լակէյական խոնարհութեան աստիճանը։

Սակայն միայն կովկասահայ բուրժուազիան չէ իր պրոֆէսիօնալ ինտելիգենցիայով, որի կրաւորական դիրքը փախստականների գործում արժանի էր բացասական քննադատութեան։ Ի՞նչ արին կովկասահայ ընկերութիւնները՝ իրանց շուրջ խմբված և ղեկավարութիւնը ստանձնած հասարակական ինտելիգենցիայով։ Ի՞նչ արին ամենից առաջ Կովկ. Հայոց Բար. Ընկերութիւնը, Թիֆլիսի Հայ Կենտր. Կոմիտէն և Նպաստամատոյցը։ Ունե՞ն նրանք ակտիվ ծառայութեան եւ շօշափելի արդիւնքների այն խոշոր պլիւսը, այն մեծ հասարակական երախտիքը, որպէսզի դրական գնահատութեան, լուսաւոր էջ գրաւելու արժանի լինեն նրանք փախստականների հարցում։

Կասկած չը կայ որ հասարակական սպասելիքներն ու պահանջները՝ դէպի այդ ընկերութիւնների գործունէութիւնը, իրաւունք ունեն աւելի խիստ լինելու։ Չէ՞ որ այդ ընկերութիւնները հասարակական ձեռնարկներ են՝ օժտված բարեգործական նպատակներով և գումարներով, և չէ՞ որ նրանք օրն ի բուն կոչերով ու որոշումներով աղաղակում են՝ ի լուր հանրութեան, փախստականների համար իրանց այս կամ այն անելիքի մասին։

(Մնաց) Բ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(*) Բալկանեան պատերազմի ժամանակ Բերլինի հրէական համայնքը ահագին գումարներ փոխադրեց եւ բժշկական ու հասարակական գործիչների արշաւախմբեր ուղարկեց ռազմաբեմի այն մասերը, ուր տուժել են տեղական հրէաները: Իսկ փախստական հրէաներին պատսպարում, խնամում եւ նրանց համար աշխատանք էին հայթայթում Բերլինի եւ Վիեննայի հրէական համայնքները։ Բայց ի՜նչ համեմատութիւն՝ մի քանի հարիւր հրէաների եւ հարիւր հազարաւոր հայերի միջեւ, սոսկ նիւթապէս տուժած հրէաների եւ մասսայօրէն մահացող հայերի միջեւ: Եւ այնու ամենայնիւ ազգային հրէութիւնը աւելի էր մըտածում ընչազուրկ հրէաների քան ապահով հայութիւնը՝ մահացող հայերի մասին: Սա ֆանտազիա չէ, այլ տխուր իրականութեան մի դառնագոյն էջ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Կը շարունակենք ստորեւ հրատարակել Անգլիոյ խաղ. անցքերուն վրայ այն կարեւոր հեռագիրները զորս իրենց երկարութեան պատճառաւ չէինք կրցած մտցնել մեր հեռագրի բաժնին մէջ:

Պ. ՉԸՐՉԸԼԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՂԱԿԱՆԸ

Լոնտոն, 15. — Պ. Չըրչիլ այսօր Երեսփ. Ժողովին մէջ յայտարարեց, թէ Լորտ Ֆիշէր ուժգնօրէն ընդդիմացած էր յունվար ամսոյն անգլ. ջուրերու մէջ ծովային ուժերու նուազումին։ Լորտ Ֆիշէր Միջերկրականի Դաշնակից նաւատորմի հրամանատարին Տարտանէլի վըրայ կատարած յարձակման եղանակը չէր քննադատած. միմիայն ըսած էր թէ ծովուն կողմէ Տարտանէլի ռմբակոծութիւնը երկար ժամանակի կը կարօտէր, թէպէտև անկարելի ալ չէր այդ միջոցով յաջողցնել։ Սըր Հէնրի Ճէքսըն, այժմեան առաջին լորտը, մարտ ամիսէն յետոյ հաստատեց ինչ որ այդ ուղղութեամբ կատարուած էր Լորտ Ֆիշէրի գրաւոր հաւանութիւններովը։ Պ. Չըրչիլ ըսաւ թէ Տարտանէլի վերաբերեալ վաւերաթուղթերու հրատարակութեան հակառակ չէր, բայց նաև չէր պնդած անոնց հրատարակութեանը, ի յարգանս ծովային սպաներուն որոնք տակաւին ծառայութեան մէջ են։ Ուզեց յարձակման բոլոր պատասխանատուութիւնները, ցոյց տըրուած համգամանքներով, ինք ստանձնել։ Կէլլիպօլուի Դաշնակից բանակները, անցեալ ամառուան ընթացքին, վճռական յաղթանակէ մը քանի մը մղոն հեռու կը գտնուէին։ Խօսելով Անվէրս ցամաք հանուած անգլ. ծովային վաշտին մասին, Պ. Չըրչիլ ըսաւ թէ Լորտ Քիչնէր և Ֆրանս. կառավարութիւնը զինուորական առաքման մը ծրագիրը յղացած էին քաղաքը ազատելու համար և իրեն հետ խորհրդակցած էին այն ատեն միայն երբ առաքման բոլոր պատրաստութիւնները գրեթէ վերջացած էին։ Ցետոյ Պելժ կառավարութիւնը հրաժարած էր քաղաքը պարպելու իր որոշումը։ Այս հեռագիրը խիստ գէշ տպաւորութիւն գործեց անգլ. դահլիճին վրայ, որ այնպէս դատեց թէ իր ճիգերը կ'ոչնչանային միմիայն մէկ քանի օրուան դիմադրութեան չգոյութեանը պատճառաւ։ Այն ատեն՝ Պ. Չըրչիլ, այսպիսի տագնապալի կացութեան մը հանդէպ, ինքզինքը կառավարութեան տրամադրութեան տակ դրաւ և Անվէրս ղրկուեցաւ։ Ինքը հոն հասնելուն պէս հեռագրեց իմաց տուաւ թէ երեք օրուան մէջ օգնական ուժեր ուղարկուէին կամ թէ ուժ ղրկուէր կամ՝ նահանջող Պելժ բանակը պաշտպանել կարենալու համար։ Այսպէս, յայտարարեց Պ. Չըրչիլ, կրնայ դատուիլ թէ յատակագիծները (Տարտանէլի յարձակումը և Անվէրսի առաքումը) չեն պատրաստուած ո՛չ զինուորական չեղողէ մը և ոչ ալ ռազմագիտութիւն ընել ուզող դիւանագէտէ մը։ Մօք.

Լոնտոն, 15. — Երեսփ. Ժողովոյ մէջ Պ. Չըրչիլ յայտարարեց, թէ իր Պ. Ասքուիթի ուղղած նամակը ամբողջութեամբ և ճշգրիտ կերպով կը յայտնէր իր հրաժարման պատճառները։ Իր ծովակալութեան պաշտօնին մէջ պատահած դէպքերուն մասին խօսելով՝ ըսաւ թէ չէր հասկնար թէ ի՛նչ պատճառաւ կ'արգիլուէր Քօրօնէլի ճակատամարտին կատարեալ մէկ պատմութիւնը հրատարակել։ Այսպիսի պատմութիւն մը ցոյց պիտի տար թէ ինք որքան համաձայնէր մասնագէտ խորհրդականներուն հետ։ Ծովակալութեան ձեռք առած միջոցները լաւագոյն չէին կրնար ըլլալ։ Դալով 3 յածանաւներու կորուստին, սխալ է որ այս յածանաւները ծովային-խորհրդականներու ազդարարութեանց հակառակ ծառայութեան մէջ պահուած ըլլան։ Իսկ Անվէրսի զինուորական առաքումը իրեն հետ համաձայնութեամբ կազմակերպուած չէր, այլ Լորտ Քիչնէրի և Ֆրանս. կառավարութեան հետ։ Իրեն խորհուրդ հարցուեցաւ ա՛յն ատեն, երբ զօրքերը շարժման մէջ էին կամ հրամանի կ'սպասէին մեկնելու համար։ Պ. Չըրչիլ իր յանկարծակի Անվէրս մեկնելուն պատմութիւնը ըրաւ, ուր իրեն կ'ըսուէր թէ ամէն կարելին ընէ դիմադրութիւնը երկարելու համար, երբ միւս կողմէ քաղաքին օգնելու միջոցներ ձեռք կ'առնուէին։ Իր յանցանքը չէր եթէ գործողութիւնները շատ ուշ սկսան։ Սեպտ. 6ին, Պ. Ասքուիթի, Լորտ Քիչնէրի և Սըր Էտվարտ Կրէյի ուշադրութիւնը հրաւիրեց Անվէրսի կացութեան վրայ և երկրապահ զօրաց առաքումը թելադրեց։ Ուրիշ առաջարկութիւններ ալ ըրաւ, բայց անոնք չըլլուեցան։ Ինք կ'արդարանայ սա բանով որ կացութիւնը յուսահատական ըլլալուն պէտք էր հրացանակիր ծովային զինուորներ ուղարկել։ Ինքը գիտէր թէ Լորտ Քիչնէր չէր ուզեր երկրապահները ուղարկել և սխալ մը պիտի ըլլար կանոնաւոր զօրքեր ղրկել բերդերու մէջ մընալու համար։ Հրացանակիր ծովային զինուորները նոյնքան կ'արժէին որքան ֆրանս. կառավարութեան ղրկած նաւային զօրաբաժինը։

Տարտանէլի առաքումը, խորապէս ուսումնասիրուած, պատրաստուած ու հաւանցուած էր զինուորական մասնագէտներու կողմէ։

Պ. Պօնար Լօ Պ. Չըրչիլի ջերմագին գովեստներ տալով՝ ըսաւ թէ Պ. Չըրչիլ իր արժանիքներուն յատուկ պակասութիւններն ունէր, բայց իր մտաւորական և կենսական ուժին դալով, կրնայ երկրին ամենանշանաւոր մարդոց կարգը դասուիլ։ Հիմա ան կը վերընդգրկէ իր նախկին ասպարէզը։ Պ. Պօնար Լօ կը ճանչնայ իր կարողութիւնները և վստահ է որ վերին հրամանատարը պիտի գիտնայ անոնցմէ օգտուիլ։

Պ. Ասքուիթ հերքեց թէ Սերպիա զինուոր ղրկելու գործին մէջ այնպիսի յապաղում մը գործուած ըլլայ որ կըրնար չգործուիլ։ Երբեք որոշում մը տըրուած չէ զինուոր չղրկելու մասին, եթէ դիւանագիտական կամ զինուորական պէտքերը հարկադրէին զայն։

Պ. Պօնար Լօ չպիտի ուզէր Սըր Էտ. Քարսընի պատասխանել, սակայն այս վերջինոյն գրած հրաժարականի նամակին մէջ կարգ մը ակնարկութիւններ կը ձըգտին ցոյց տալ թէ համաձայնութեամբ միեւնոյն նպատակը կը հետապնդէին, բայց մինչ Պ. Քարսըն կը շարունակէր նոյնին հետեւիլ, Պ. Պօնար Լօ հակառակ էր։ Ուրեմն, Պ. Պօնար Լօ կը յայտնէ թէ բնաւ խնդիր յարուցուած չէր Պ. Քարսընի գծած ուղղութեան հետեւելու մասին։ Եթէ այս իմաստով ոևէ որոշում առնուած ըլլար, Պ. Պօնար Լօ ալ տոր պիտի համաձայնէր, բայց համանման խնդիր մը երբեք չէր եղած։ Պատասխանելով կառավարութեան հասցէին, որ արդէն շատ ժողովրդական չէ, եղած քըննադատութեանց, Պ. Պօնար Լօ ընդունեց թէ կուսակցութեանց դաշնաւորութիւնը յուսացուածին պէս չէր յաջողած, բայց թէ ատկէ ուրիշ միջոց չկար։ Վարչապետին կուսակցութեան չպատկանող կարեւոր անձնաւորութիւններու Դահլիճին միացումը նոյն արդիւնքը չի տուաւ ինչ որ պիտի տար միեւնոյն կուսակցութեան պատկանող կառավարութիւն մը։ Կը յուսայ թէ զեղչեալ թուով գործադիր մարմինի մը անուանումը կարեւոր բարելաւում մը պիտի բերէ։ Ինք համոզուած է որ Երեսփ.Ժող.ը և երկիրը այս փորձին յաջողութեան պիտի աջակցին։ Դալով պատերազմի վերաբերեալ լուրեր տալու խնդրոյն, այդ մասին Դահլիճին մէկ անդամը Ֆրանսա պիտի մեկնի՝ ձեռք առնուած միջոցները բարւոքելու համար։ Ռ.

ԿԻԼԻԿԵՑԻՆԵՐԸ ՊՈՐ-ՍԱՅԻՏԻ ՄԷՋ

(Սեփական թղթակցութիւն)

17 Նոյ. Չորեքշաբթի

Քէմբի գործունէութեան մթնոլորտը աչքի զարնող հանդարտութիւն մը կը պարզէ։ Նորահաստատ ճիւղերը լռիկ-մնջիկ իրենց գործին կը նային։ Անոնցմէ իւրաքանչիւրը այնքան լուրջ ու ինքնամփոփ կերպով զբաղուած է իրեն վերաբերեալ գործերով, որ իւրաքանչիւր խմբակ կարծես կ'անգիտանայ իրենէնեն զատ ուրիշներու գոյութիւնը։

Երբ մէկ կողմէն կարգ-կանոն կը մտնէ Քէմբի կազմակերպութեան գործին մէջ, միւս կողմէ ժողովուրդի շարքերուն մէջ խլրտում մը, անհանդարտութիւն մը ծայր կուտայ։ Խումբ մը մարդիկ, տաք վիճաբանութեան մը բռնուած են թէ պէտք կա՞յ կարի արհեստանոցի։ Ուրիշ խմբակ մը, անդին, չի կրնար որոշում մը յանգիլ, թէ դպրոցի պէտք ունի՞ն թէ ոչ. վերջերս թերթերու մէջ այս հարցին շուրջ գրուածներէն մղուած, կը փափաքին որ դպրոցին համար ծախսուած լումաները իրենց անմիջին բարւոքման յատկացուին և կամ բաշխուին իրենց՝ որպէսզի իրենք ուզածնուն պէս իրենց պէտքերուն գործածեն։ Ուրիշ խմբակ մը ամբողջութեամբ կիներ, կը գանգատին հագուստներու բաշխման գործին մէջ սպրդած «անիրաւութիւններու» մասին... Մէկ քանի օրէ ի վեր պատգամաւորութիւններ կը մտնեն-կ'ելլեն Քէմբի Առաջնորդարանի գրասենեակը. նոյն իսկ կիները գրաւոր խնդրանք մը մատուցեր են Առաջն. Ներկայացուցչին։ Բարեբախտաբար՝ մեր գաղթականները գործնական միտքով մարդիկ ըլլալնուն, պատգամաւորութիւնները կրցած են համոզում գոյացնել, թէ իրենց բողոքները կամ դիտողութիւնները՝ երեւութապէս իրաւացի թէպէտ, բայց հիմնականապէս այնպէս չեն քանի որ կարի-արհեստանոցը հաստատուած չէ պարզապէս զիրենք հագուեցնելու համար, այլ անոր նպատակը վարձ կարուհիներ պատրաստելով, ամսական կարեւոր հասոյթ մը ապահովել է Քէմբի համար, թէ դպրոցը իրենց կարծածին պէս զանց առնուելիք հաստատութիւն մը չէ եւ... Գալով կիներու այն բողոքին թէ լաւ մը հագուածներու քով շատ մեն ալ անհագուածներ կան, այս մասին իրենց վստահութիւն ներշնչուած է թէ՝ նոր կազմակերպութեան շնորհիւ, չպիտի կրկնուին այդ կարգի զանցառումներ, ու վերիշեալ նոր մարմնոյն առաջին գործը պիտի ըլլայ, իրաւացի գըրկուածներուն գոհացում տալ ամենէն առաջ։

20 Նոյ. Շաբաթ

Քէմբի երկու փուռերուն շինութիւնը աւարտեցաւ։ Երէկ 200 պարկ ալիւրի առաջին ժամանումը եղաւ։ Մէկ քանի օրէն գաղթականները կ'սկսին իրենք իրենց հացը եփել, ինչ որ իր մէկէ աւելի օգուտները պիտի ունենայ հացին քանակին յաւելմանը ու որակին ազնուացմանը տեսակէտներով։ ***

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐՈՆԻԿ

ՀԱՅՈՑ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

«Մշակ»ի մէջ կը կարդանք.

«Р. С.»ին հեռագրում են Բուխարէստից, որ Թիւրք զօրքերի Վանն գալուց յետոյ՝ այնտեղի Հայերի դրութիւնը դարձել է վտանգաւոր, Հայերը մեծ յուզմունքի մէջ են։

«Р. В.»ին հաղորդում է, որ Դանիական մամուլը խստագոյնս դատապարտում է Աւստրիայի և Գերմանիայի վերաբերմունքը դէպ ի Հայաստանում կատարվող Թիւրքական գազանութիւնները։

Ցաւօք կը լսենք որ Երեւանի մէջ վախճանած է, գաղթականական տաժանքներու բերմամբ, Վանի արժանաւոր քահանաներէն Տ. Ցուսիկ քհնյ. Բէհրիղեան, հայր Պ. Հրաչեայ Բէհրիղեանի, որուն կ'ուղղենք մեր անկեղծ ցաւակցութիւնները։

Նոյնպէս Թիֆլիսի մէջ մեռած է Վանի Սահմ. Ռամկավար ակումբին եռանդուն անդամներէն Գարեգին Սարուխանեան, որու մասին Մշակի մէջ գրուատիքով կը խօսի իր մէկ տարադիր ընկերը։

ԱԶԳ. ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԷՆ

Կը ծանուցանենք Պատ. հասարակութեան թէ, Բօր-Սայիտի կիլիկեան Հայ գաղթականաց հոգատարութիւնը աւելի կանոնաւորեալ վիճակի մը մէջ դնելու համար հետեւեալ կարգադրութիւններն եղած են։

Ամբողջ գործը բաժնուած է հինգ մասերու, որոնք են.

1. Հիւանդանոց, 2. Տկարակազմներու խոհանոց, 3. Հանդերձարան, 4. Դըպրոց, 5. Արհեստանոց։

Առաջին երեքին մատակարարութիւնը ըստ առաջնոյն պիտի կատարէ Հայ Կարմիր-Խաչը, չորրորդինը՝ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, իսկ արհեստանոցինը ուղղակի պիտի կատարէ Առաջնորդարանս, յատուկ յանձնախումբի մը միջոցաւ։

Գաղթականաց բնակավայրը, ինչպէս առաջ, նոյնպէս և այժմ պիտի ունենայ ընդհանուր մթերանոց մը, որուն տեսչութիւնը յանձնուած է Հայ Կարմիր-Խաչին, և որուն մթերապահը մէն մի ճիւղի պատասխանատու պետին պիտի յանձնէ յանուն անոնց սահմանուած իրեղէնները, յետ պարտ ու պատշաճ արձանագրութեան։

Բոլոր առաքումները պիտի կատարուին յանուն Տ. Պ. Սելեանի ի Բօր-Սայիտ, որ, իր կարգին պիտի յանձնէ զանոնք Հայ Կարմիր-Խաչի մթերապահին։

Ըստ այսմ, կը խնդրուի Պատ. հասարակութենէն որ գաղթականաց համար ղրկուելիք բոլոր դրամական կամ իրեղէն նուէրները ուղղեն մեր հասցէին կամ Հայ Կարմիր-Խաչի Վարչութեանց Աղեքսանդրիոյ (եթէ Աղեքսանդրիոյ մէջ են նուիրատուները) և Գահիրէի (եթէ Գահիրէի կամ շրջակայ քաղաքաց մէջ են նուիրատուները). իսկ անոնք որ անկալոյ մօտաւորութեան պատճառաւ դիւրութիւն ունին ուղղակի Բօր-Սայիտ ղրկելու իրենց նուէրները, պէտք է զանոնք ուղղեն՝

Mr. B. Selian, Loco Department, E. S. R. Port-Saïd հասցէին։

Արհեստանոցի միայն սահմանուած դրամական նուէրները պէտք է ղրկուին ուղղակի մեր հասցէին՝ ի Գահիրէ։

Աղօթարար՝ Առաջն. Հայոց Եգիպտոսի
ԹՈՐԳՈՄ ԵՊՍԿ.

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Բօր-Սայիտի «Սիսուան» վարժարանի կրթական Յանձնախումբը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.

Տեարք՝ Լեւոն Մկրտիչեան մարմնամարզի գործիք, Լեւոն Սասսուր 500 թիթեղեայ գաւաթ, Ալեք. Աժիս նոյնպէս, Առաքել Փափազեան 25 մեծ և 25 փոքր չիչ մելան, Ս. Բրէս 250 տետրակ, Ժ. Բարլատի և Թանո՛ մատիտ են., Աղեքսանդրիոյ Պօղոսեան Ազգ. վարժարան

ԲԷՄԲԻՆ ՀԱՅԸ
(Հեռագիր «Արեւ»ի)

Բօր-Սայիտ, 21 Նոյ.— «Բէմբ»ի փուռերը սկսան աշխատիլ. սահմանելի հաց մը կը հանեն. գաղթականներուն ուրախութիւնը մեծ է։ ԹՈԳԱԹԼԵԱՆ

հանգանակուած Ե. Ղ. 1143·2 և յատկացուած դպրոցական պիտոյքներու գընման, Ա. Մուղալեան 400 սեւ խաւաքարտէ քարտախտակ, 4 տուփ քարեգրիչ, Օր. Ռօզ Գալֆաեան 36 ոսկրէ սանտր, 36 անձեռոց, 36 աճառ, 72 Թաշկինակ, Տ. Օ. Գառնակերեան 4 կոզով արմաւ, Տիկ. Յ. Քարբերդեան և Ջակազեկի վարժարանի աշակերտներ 400 տետրակ, 100 քարետախտակ, 2 տուփ քարեգրիչ, Տեարք՝ Մ. Սօսօեան 400 տետրակ, 192 մատիտ, Յ. և Ս. Կուստուլեան եղբարք 1 տուփ կաւիճ, 1 տուփ մելան, 1 տուփ գրիչ, 2 տուփ գրչածայր, 1 տրցակ ծծուն թուղթ, 24 կաղամար, 1 տուփ մատիտ, 60 մատիտ, 1 ծրար նամակի թուղթ, 168 տետրակ, 3 զաւազան ուսուցիչներու յատուկ, 2 դունաւոր մատիտ, 1 զանգակ, 37 քարետախտակ, 72 քարեգրիչ, 115 զանազան գործածուած գիրքեր, Գալուստեան Ազգ. վարժարան 26 գրատախտակի սրբիչ, Աղգանուէր Հայուհեաց ընկ. 8 կծիկ ճերմակ թել, Տ. Իչխանեան 1 ֆութ-պօլ, Տ. Իսքէնտէրեանի միջոցաւ 15 զանազան գիրքեր, Ազգ. Առաջնորդարանի միջոցաւ 180 տետրակ, 660 մատիտ, 118 քարետախտակ, 2 տուփ քարեգրիչ, Տքթ. Արշարունիի միջոցաւ 4 զանազան գիրքեր, Հ. Կ. Խաչի մթերապետին միջոցաւ 56 տուզ. տետրակ, 2 տուզ. քարետախտակ, 1 տուզ. քարեգրիչ, 2 տուփ մատիտ, 35 զանազան գիրքեր, Տիկ. Արշարունիի միջոցաւ 1 Արեւելքի քարտէս, Տ. Լ. Շալճեան 40 զանազան գիրքեր, Հ. Կ. Խաչի Գահիրէի Տիկնանց Մասնախումբի միջոցաւ 37 զանազան գիրքեր և 2 քարետախտակ։

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Կարմիր Խաչի (Գահիրէ) Տիկնանց Մասնախումբը մեծագոյն հաճոյքով կուգայ իր երախտագիտութիւնը յայտնել այն բոլոր բարեսիրտ ազգայիններուն որոնք հաճած են սիրով ընդունիլ իրենց ղրկուած վիճակահանութեան տոմսերը։

Այս առթիւ ուրախ և հպարտ ենք ըսելու թէ, Հայ հասարակութիւնը, շատ ցանցառ բացառութիւնով, քաջալերած է իր հաստատած Կարմիր-Խաչը, ո՛չ միայն ղրկելով տոմսերուն արժէքը այլ նաև բացառիկ նպաստներ կցելով անոր։

Ո՛չ սովոր և ո՛չ ալ հնար ըլլալով տոմսերուն համարժէք գումարներու համար առանձին ստացագիր ղրկել, կը խնդրենք որ յարգոյ ազգայիններ մեզմէ ստացական չպահանջեն, խնայելու համար աւելորդ բեռ մը Հ. Կ. Խաչի գանձին։

Ի դիմաց Հ. Կ. Խ. Տիկն. Մասն.ի
Վ. Ատենադպիրի Ատենապետ
Վ. Տէօփմէնեան Մ. Նեստուրեան

«Հայ Պատանեկան Ցառաջդիմասէր Միութիւն» մը կազմուած է Գահիրէի մէջ, որուն նպատակն է «պատանիներու մտաւոր ու ֆիզիքական զարգացումը, բարոյապէս ազնուացումը, ինչպէս նաև արծարծել անոնց մէջ ընթերցասիրութեան ոգին ու վառ պահել ազգասիրական զգացումները։» Միութիւնը ղրկած է մեզ պատճէնը իր Ծրագիր-կանոնագրին և կոչ մը որով կը հրաւիրէ Գահիրէի բոլոր հայ պատանիները միանալու իրեն՝ «այսպէսով կարելիութիւն տալու համար առաջադրուած նպատակը իրագործելու։» Հասցէն է Գ. Ճիլմէճեան, Տպարան Զ. Պէրպէրեան, Շարէ Ապտին, Հարէթ էլ Թուակի, 16։

Ցաջողութի՜ւն Ցառաջդիմասէր Պատանեկանին.

Կը լսենք թէ 1915 Նոյ. 14ին Վէրէի թատրոնին մէջ (Գահիրէ) կատարուելիք հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 28 Նոյ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ուկէսին ԲՐԻՆՏԱՆԻԱ թատրոնին մէջ, աւելի ճոխ յայտագրով մը։ Սպասել մանրամասնութեանց։

ՀԵՌԱԳՐԱՒՈՐՆԵՐ

Սերպիական ճակատէն

Աթէնք, 18. — Լրագիրները կ'ըսեն թէ կը վախցուի որ Մանասթըր՝ պուլկարական գերազանց թիւով ուժերու դէմ չկարենայ դիմադրել։ Սերպ ուժերու մեծ մասը հին Սերպիոյ Քաչանիկի կիրճին մէջ կը գտնուի և կը շարունակէ յամառօրէն դիմադրել։ Ռ.

Աթէնք, 18. — Յունական մամուլը Սերպ կացութիւնը մութ գոյնով կը նըկարագրէ նոյնպէս կը յայտնէ թէ Պուլկարները Բրիլէբը գրաւած են և թէ Մանասթըրի բոլոր հիւպատոսները բացի ֆրանսականէն Սելանիկ մեկնած են ուրտեղ փոխադրուած են դիւանոթուղթերը։

Աթէնք, 18. — Կը յիշատակուի թէ ֆրանս. զինուորներու դերքը նպաստաւոր է։ Կը յուսացուի թէ օգնազօրքերու վաղահաս առաքում մը Ֆրանսացւոց պիտի թոյլատրէ ընդհ. յարձակումով մը կացութիւնը փրկելու և Պուլկարներն առելելու որ ուրիշ ճակատներէն զինուոր քաշեն։ Ռ.

Աթէնք, 18.— Ֆրանս. յաղթանակի մասին ոչ-պաշտօնական պատմուածքներ կը յիշատակեն թէ Պուլկարները որոնք թուով գերազանց էին, բաղկացած երեք զօրաբաժիններէ, հիմա կը գտնուին Վարտարի աջ եզերքին վրայ։ Ֆրանսացիք գրաւեցին Քասթօրինօն. (Քօսթիրինօ ?) զոր Պուլկարները պարպած էին։ Ռ.

Բարիզ, 19. — Արեւել. բանակ.— Մեր ճակատին վրայ հանդարտութիւն կը տիրէ բացի Սթրումիճայի շրջանին մէջ ուր Պուլկարները յարձակում գործեցին և զգալի կորուստներով ետ մղուեցան։

Աթէնք, 20. — Պուլկարները որոշեցին Մանասթրի դէմ յարձակումը դադրեցնել քաղաքական պատճառներու պատրուակին տակ։ Հէլ.

Լոնտոն, 19. — Ռիւթէր՝ գործակալութիւնը Աթէնքէն կ'իմանայ թէ Պուլկարներու ծրագիրն է ալպանական սահմանագլուխը հասնիլ և այսպէսով Սերպ հիւսիս. բանակին հարաւայիններ հետ ունեցած յարաբերութիւնը կտրել և այս վերջնոյն Ցունաստան մտնալը արգիլել։

Լոնտոն, 19. — Սերպերը Պապունայի կիրճը ինչպէս նաև Բրիլէբը լքեցին։ Երեկոյեան երկու թշնամի հեծեալ զօրագունդեր քաղաք մտան։ Ասոր վրայ բնակչութիւնը խուճապի մատնուած քաղաքը լքելով դէպի Մանասթըր ուղղուեցաւ։ Ահրամ

Լոնտոն, 19. — Գերմանացիք կ'ըսեն թէ իրենց Սերպիոյ մէջ կատարած յառաջացումը Նովօրէն Ռաչքայի, Բիւրչումլիայի և Արգանի ճամբով Օրօխլեքայի գիծը հասած է։ Մօք.

Լոնտոն, 19. — Սերպերը Բիւրչումլիան աւերելէ վերջ զայն լքեցին։

Լոնտոն, 19. — Վառնայի ժողովուրդը քաղաքէն հեռացած է։ Մօք

Լոնտոն, 20. — Աթէնքէն Հռոմ հասած հեռագիր մը կ'իմացնէ թէ Սերպերը յամառօրէն կը պաշտպանեն Մանասթըրը։ Քաղաքապահ զօրքին հրամանատարը խիստ փայլուն հերոսութիւն մը ցոյց կուտայ և որոշած է մինչև վերջ պաշտպանել իր դիրքը ժողովուրդին թոյլատրելու համար Պուլկարներու մուտքէն առաջ հեռանալու։ Մօք.

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Աթէնք, 18. — Պ. Տընի Քօչէն այսօր թագաւորէն ունկնդրութեան ընդունուեցաւ։ Տեսակցութիւնը մէկ ու կէս ժամ տեւեց։ Ռ.

Լոնտոն, 20. — Գերման լրագիրները յօդուածներ կը հրատարակեն ըսելով թէ հակառակ իր կամքին Ցունաստանի պատերազմի մտնելու ժամանակը եկած է։ Ցունաստան խիստ մատնոց է Դաշնակիցներուն զինուոր և պարէն ցամաք հանելու համար ձեւք առած միջոցներուն պատճառաւ։ Մօք.

Ցարտանէլի մէջ

Լոնտոն, 19. — (Պաշտ.) Ծըմարտութեան նշոյլն անգամ չէ պարունակ-

ուիր գերմանական մամուլին հրատարակած այն վերագրումին մէջ թէ Մեծն-Բրիտանիա Ռուսիոյ ծանուցած ըլլայ թէ Տարտանէլէն պիտի քաշուի։

Արեւմտեան ճակատէն

Բարիզ, 18. — Լրագիրները գոհունակութիւն կը յայտնեն Դաշնակիցներու պատերազմական խորհրդի մը հիմնարկութեանը համար, որ յաջող որոշումներու նախապատը պիտի կազմէ։ Լրագիրները միեւնոյն ատեն իւվեր կը հանեն սրտագ գործողութեան մը հարկաւորութիւնը։ Բարիզի Թաղապետական խորհուրդը որոշում մը քուէարկեց որու համեմատ Ֆրանսայի մէջ բնակող Դաշնակից հպատակները պարտաւոր պիտի ըլլան կամ երկիրէն մեկնելու և կամ ֆրանս. բանակին զինուորագրուելու։ Անոնք որ պիտի մերժեն մէկը կամ միւսը ընտրել պիտի արգելափակուին։

Լոնտոն, 19. — Պ. Պալֆուր իր Բաբելի այցելութեան միջոցին ծովակալ Լաքազի հետ հաւաքական ծովային գործողութեան մը հաւանականութիւնը՝ ուսումնասիրեց՝ եթէ դիւանագիտական պէտքերը պահանջեն զայն։ Մօք.

Լոնտոն, 20. — Ձավիտ պէյ Թուրքիոյ Սթօքհօլմի դեսպան անուանուեցաւ։ Մօք.

Լոնտոն, 20. — Այսօր Պ. Ասքուիթ թագաւորէն ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Բարիզի մէջ նախարարական այցելութեան արդիւնքը Ն. Վեհափառութեան իմացնելու համար։ Ռ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՏՈՐԱԾԸ

Լոնտոն, 17. — Երեսփ. ժողով.— Հայաստանի կոտորածներու մասին վիճաբանութեան մը առթիւ, Լօրտ Ռօպէր Սէսիլ ըսաւ, թէ աշխարհիս պատմութեան մէջ ասկէ աւելի սարսափելի ոճիր մը գործուած չէր։ Մեղմացուցիչ պարագան այն է որ ասիկա կրօնական շարժում մը չէ։ Բովանդակ աշխարհիս բարեպաշտ իսլամները մեզի չափ զգացին Հայաստանի մէջ գործուած այս խժդըժութիւնները։ Ասիկա նախապատրաստուած և վճռուած էր Պոլսոյ մէջ կառավարող չարագործներու խումբի մը կողմէ։ Տեղական մէկ կամ թերեւս երկու կառավարիչներ պաշտօնանկ եղան, պարտականութիւննին պէտք եղած խստութեամբ կատարած չըլլալնուն համար։ Ասկէ զատ այս կոտորածներուն ոչ մէկ կերպով տեղի տրուեցաւ։ Շրջած այն զրոյցները թէ Բրիտանացի գործակալներ Հայերը ապստամբութեան մղած ըլլան՝ բացարձակապէս սխալ է։ Հայերուն ամենամեծ պաշտպանութիւնը այս պատերազմին վերջը մեր յաղթանակին վըրայ կը կայանայ։ Բոլոր մեր միջոցները պէտք է նուիրուին թշնամւոյն սաիպել տալու համար Դաշնակիցներու հաշտութեան պայմանները։ Բրիտանական կառավարութիւնը Միջագետքի հրամանատար Զօր. Նիքսընի հեռագրեց որպէսզի ջանայ Հայերուն օգնութեան հասնիլ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Սերպիական ճակատէն

Ամսթերտամ, 21.—Նովի-Պազարի Գերմանացւոց կողմէ գրաւման լուրը յատկանշական մասը կը կազմէ աւստրիական զեկոյցի մը՝ որ նոյնպէս կը յիշատակէ Իտալացւոց կողմէ մղուած նորագոյն յամառ կռիւներ զանազան կէտերու վրայ, մասնաւորաբար Կորիծիայի կամուրջի գլխուն դէմ։ Ասկէ զատ Իտալացիք Օսլավիայի շրջանին մէջ աւստրիական գիծերը ճեղքած են. բայց Աւստրիացիք կ'ըսեն թէ կտորէ մը զատ մնացեալները վերագրաւած են։ Այն հաւաստումը թէ Նովի-Պազարի արեւել. կողմը խպարի հովիտին մէջ Աւստրօ-Հունգարացիներ Սերպ յարձակում մը ետ մղած են. ցոյց կուտայ թէ Սերպերը միշտ յարձակողական կարող են։ Ռ.

Բարիզ, 22.—Արեւել. բանակ.— Քօսթուրինայի մեր դիրքերուն դէմ Պուլկար հա-

ԱՄԵՆԱՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՊԼՕՔԻՒՍԸ

Վերջին պահուն հրատարակուած «Մէսսաճէռօ»ի յաւելուածին մէջ կը կարդանք.

Հռոմ, 22. — Իտալիա պիտի մասնակցի Յունաստանի ծովեզերքներու պաշարումին (պլօքիւս)՝ Դաշնակիցներու որոշած միեւնոյն դիրքով եւ պայմաններով. Պ. Սօնինօ հաղորդեց Հռոմի Յոյն դեսպան Պ. Քօրոմիլասի՝ Քառեակ Դաշնակցութեան որոշումը։

կայարծակումներէն վեր Ֆրանս. ճակատին վրայ հանդարտութիւն կը տիրէ։ Բոլոր յարձակումները ետ մղուած են բեմանոյն զգալի կորուստներ պատճառելով։ Հ.

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Աթէնք, 20. — Ֆրանսական դեսպան Պ. Կիյըմէն յայտարարեց թէ Յունաստան ազատ է ուզածին պէս տնօրինելու իր բախտն ու իր ապագան, բայց ոչ մէկ պարագայի մէջ կրնայ բերանալ Դաշնակիցներու հանդէպ բարեացակամ վերաբերումի մը իր պարտաւորութեանց մէջ եւ անոնց մասնաւոր դիւրութիւններ զլանալ։ Հ.

Աթէնք, 21. — Ազատականները (վէնիզէլիսթ) երէկ գումարուած ժողովի մը պահուն որոշեցին ընտրութեանց չի մասնակցիլ։ Պ. Վէնիզէլոս ժողովուրդին յայտարարութիւն մը պիտի ուղղէ իր կուսակցութեան տուած այս որոշման պատճառները բացատրելու համար։ Հէլ.

Արեւելեան ճակատէն

Բեթրոկրատ, 21. — Գերմանացիք ուրիշ ձախորդութիւն մը եւս կրեցին Պալթիկեան նահանգներուն մէջ։ Զեկոյց մը կ'իմացնէ թէ ճրետանիի բուռն գործողութիւն մը կատարուած է Ռիկայի շրջանին մէջ բազմաթիւ կէտերու վրայ։ Թշնամին ստիպուած է դէպի Տվինսքի արեւմ. կողմը փախչիլ, լքելով զէնք եւ ռազմամթերք, ինչպէս նաեւ մեռեալներ զորս միջոց չէր ունեցած թաղելու։ Գերմանացիք նոյնպէս պարտուած են Սթիրի վրայ։ Ռուսք Չարթօրիսքը վերագրաւեցին եւ կարեւոր գիւղի մը տիրեցին։ Ռ.

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍԻԱ

Բեթրոկրատ, 20. — Պարսիկ կառավարութիւնը տեղութեան բոլոր մասերուն ժողովրդեան եւ կրօնականներուն հեռագրեց ըսելով թէ Ռուսիոյ հետ անկեղծօրէն բարեկամական յարաբերութիւնները վերահաստատուած ըլլալուն համար՝ Շահը որոշած է մայրաքաղաքէն չը մեկնիլ։ Ժողովրդեան ազդարարուած է նաեւ Դաշնակիցներուն հանդէպ բարեկամական վերաբերում մը ունենալ։ Ռ.

Արեւմտեան ճակատէն

Բարիզ, 22. — (Պաշտօն.) Հրետանիի գործողութիւններ խիստ բուռն եղան Արդուայի մէջ Լօօսի եւ Հիւլլիւխի շուրջը ինչպէս նաեւ Սոմի եւ Էնի հիւսիսակողմերուն մէջ։ Արմանճուրի, Տաճուրի, Թիլօլոյի շրջանին ինչպէս նաեւ Սուասօնի մէջ՝ թշնամւոյն դիրքերը մեր հարուածներէն խիստ վընասուեցան։ Արկօնի Պօլանդ անտառին մէջ յաջողութեամբ երկու ականներ պայթեցուցինք։ Վօգուսլի մէջ խիստ բուռն ռմբաձգութիւն։ Հօփ-տը-Մեօզի վրայ, լէ Տրվալիէի անտառին մէջ գերման ականի մը պայթումը մեր գիծերուն ոեւէ վնաս չի պատճառեց. Հ.

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵՆԷՆ

Պաշտօն. զեկոյց. — Ցունաստանի համար Մանասթըրի պարզ կամ հեռագրական չըջաբերութիւնը դադրած է ցնոր տնօրինութեան։ Աղեքս. 19 Նոյ.

Հանրութեան կը տեղեկացուի թէ բացի անգլերէն, ֆրանսերէն, ռուսերէն, իտալերէն, նօրվեկերէն, շուէտերէն յունարէն, դանիերէն, հոլանտերէն, ըսպաներէն, փորթուկերէն, հայերէն և արաբերէնէ՝ ուրիշ լեզուներով գրուած նամակները վար դրուելու ենթակայ պիտի ըլլան և թէ այս միջոցը կրնայ մինչև պատերազմի վերջը տեւել։

ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ Տպարան
Մ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ
Imp. Economique, Alex.

ՍԱԿԱՐԱՆ

22 Նոյեմբեր 1915

ԲԱՄՊԱԿ		Բացում		Փակում	
	Նոյ.	17	1]32	17	1]16
	Յունվար	17	27]32	17	3]4
	Մարտ	18	1]16	18	1]32
	Նոյ.(1916)	17	1]2	17	17]32
ԲԱՄՊԱԿԻ ՀՈՒՆՏ					
	(3 ամիս)	105		104	35]40
	(2 ամիս)	106		105	30]40

ԱՐԺԷԹՈՒՂԹ

Գրէտի Ֆոնսիէ	1886	Ֆր.	290.—
» »	1903	»	239.50
» »	1911	»	249 50
Ռումէլի Երկաթուղի		»	126.—
Քանամա		»	91 50